

Шкільна бібліотека

Антологія
Казка
В шкільному курсі
літератури

Харків
«Фоліо»
2019

I. КАЗКИ НАРОДІВ СВІТУ

1.1. Народні казки

Індійські

ХЛОПЧИК МІСЯЧНИЙ СМІХ

Одного дня цариця країни Кунтали бавилася зі своїм немовлям, а цар сидів осторонь і дивився на це зворушливе видовище. Хлопчик аж заходився дзвінким веселим сміхом.

— Поглянь, обличчя нашого синочка схоже на повний місяць! — не стримуючи захоплення, звернулася мама-цариця до тата-царя.

— Так, він справжнісінький ясний місяць, — мовив цар. — А коли сміється, то ніби все навколо розквітає.

Так вони й назвали свого хлопчика — Чандрахаса, тобто Місячний Сміх. Щасливі цар і цариця сподівалися на славне майбутнє свого сина. Однак недовго тривало їхнє щастя.

Невдовзі на Кунталу напав сусідній цар, заздрісний загарбник. Батько царевича міг би легко його здолати, але підступний та користолюбний головний радник прислужив ворожому цареві й убив кунтальського царя.

Того дня цариця гуляла в садку з немовлям, коли прибіг задиханий гонець із сумною звісткою про загибель царя. Бідолашна жінка сполотніла, але негайно покликала стару нянечку.

— Винеси звідси таємно єдиного мого сина, — попросила цариця стару нянечку. — Вирости його, як влас-

ну дитину. — Цариця підказала нянечці потаємний вихід із палацу, й та подалася з немовлям геть.

Сама ж цариця і челядь розіклали величезне багаття і, коли чужоземний цар-загарбник увірвався в палац, зійшли у величезне полум'я. Вони всі вирішили загинути.

А тим часом названа мати бігла з немовлям на руках, поки натрапила на якесь село. Ніхто там її не знав, але добрі люди нагодували втікачів, дали їм притулок і підшукали посильну роботу старій жінці, щоб вона могла прогодувати себе й дитину.

Минав час, Місячний Сміх підріс. Одного дня названа мати покликала його до себе й каже:

— Послухай, синку, життя моє закінчується. Мені дуже шкода залишати тебе самого на цьому світі, але світ не без добрих людей.

І невдовзі стара жінка померла.

Місячний Сміх лишився сам у старій хижці — тепер і без названої матері. Але односельці вже встигли полюбити його, тож дбали й піклувалися про хлопчика. Одного разу царевич грався на вулиці з дітлахами-однолітками, коли поблизу проходив старий відлюдник. Він на якийсь час застиг мов укопаний, не зводячи очей з хлопчика, а потім вимовив:

— Бути цьому хлопчикові царем Кунтали!

Люди зібралися навколо старого пустельника, коли почули ці слова. О тій порі там опинився і той самий царський радник, убивця батька Місячного Сміху. Те, що радник почув, аж ніяк не втішило його, бо він мав власний намір стосовно царського трону в Кунталі. У царя, який нині там правив, спадкоємців не було, і підступний радник сподівався посадовити на трон свого сина.

«Навіщо моєму синові зайві суперники?» — подумав він і почав діяти. Наступного ж дня радник підіслав до хлопчика вбивцю, щоб той улучив мить, коли Місячний Сміх буде наодинці, схопив його й відніс у хащі.

Найманий убивця так і зробив. Та коли вже заніс меча над бідолашним хлопчиком, той раптом погля-

нув йому в очі довірливо і безпорадно. І в черствому, закам'янілому серці вбивці пробудилося щось схоже на жалість. Тут сталося щось неймовірне: що дужче він силкувався змахнути мечем, то дужче якась сила його утримувала. Вражений убивця кинув хлопчину в хащах, а сам подався геть, вирішивши, що скаже підступному радникові, ніби виконав його наказ.

Хлопчик, залишений напризволяще, довго плакав від страху, а тоді підвівся й рушив навмання. Набрів він на якусь печеру, що стала йому сховком і притулком. Звірі в тому лісі полюбили хлопчика, годували його і гралися з ним.

Поблизу того лісу було містечко, де жив один заможний чоловік із дружиною. Все вони мали, крім дітей, тому не вважали себе щасливими. Якось тому чоловікові уві сні віщий голос прорік, що невдовзі в нього з'явиться довгоочікуваний син.

І от наступного ранку заможний чоловік опинився поблизу того лісу, де жив Місячний Сміх. Чоловік угле-дів хлопчика й захотів усиновити його.

Названі батьки робили все, аби хлопчик не відчував нестачі і počував себе щасливим.

Через кілька років багатій улаштував бенкет, на який запросив найпочесніших гостей. Потрапив на той бенкет і підступний радник. Помітивши там юнака, він одразу впізнав його. Радник не звик легко відступати від свого наміру. Він одразу ж покликав хлопця до себе й попросив його терміново доставити листа своєму синові. В тому листі підступний радник велів синові якомога швидше звести зі світу юнака.

Місячний Сміх, не підозрюючи, яка небезпека чигає на нього, скочив на коня і вирушив у дорогу. Шлях був далекий, та, нарешті, він дістався Кунтали. Хоч попереду вже завиднів палац радника, проте хлопця здолала страшена втома. Місячний Сміх зіскочив з коня й ліг під деревом. І незчувся, як міцно й солодко заснув.

А тим часом біля гаю гуляла донька підступного радника — Вішяя. Раптом вона побачила юнака і засти-

гла, бо була вражена його вродою, якої вона ще ніколи не бачила. Дівчина якийсь час стояла, не зводячи очей з юнака, в неї навіть промайнула думка, що сам бог кохання Камадева не затьмарить своєю вродою цього незнайомця.

«Я була б найщасливішою в світі, якби мені судилося мати чоловіка, хоч трохи схожого на цього юнака», — мимохить подумала вона.

Аж ось дівчина помітила, що в руці юнака якийсь папірець. І коли придивилася, то з подивом упізнала батьків почерк. Прочитавши той лист, дівчина неабияк збентежилася та злякалась.

«Не могу повірити, що мій батько додумався до такого, що він настільки жорстока людина! Невже він лиходій? Та хоч би там що, а треба врятувати вродливого юнака. Інакше він позбудеться свого життя».

З листом у руці донька підступного радника метнулася до палацу й швиденько переписала його: мовляв, сину, негайно одружи свою сестру Вішаю з оцим юнаком. Вона приклала до листа батькову печатку й знову повернулася до юнака, який досі спав. Але тільки-но дівчина поклала біля юнака згорнутий і переписаний лист, як Місячний Сміх заворушився і став протирати заспані очі, мовби не вірячи, що бачить перед собою вродливу та всміхнену дівчину.

— Сниться мені, чи що? — пробурмотів він.

Вішая на його слова радісно засміялася, а Місячному Сміхові здалося, що ніби навкруги залунали срібні дзвіночки.

«Не інакше, як ця дівчина — лісова фея», — подумав Місячний Сміх. Здивовано оглядівся навкруги, а тоді стривожено захопився: де ж це радникове послання? І полегшено зітхнув, побачивши його поряд. Нічого не підозрюючи, він узяв того листа і подався до палацу радника.

Син радника завжди слухався батька. Прочитавши лист, він одразу гукнув жерця й звелів готуватися до весільного обряду. Сам же Місячний Сміх неабияк зди-

вувався, коли йому сказали, що готується його весілля. Він здивувався ще більше, коли побачив, що дружиною його має стати та сама чарівна дівчина, яку він вважав за лісову фею.

Місячний Сміх поглянув на свою майбутню вродливу дружину й подумав, що йому дуже поталанило.

Відгуляли весілля, Місячний Сміх і Вішая стали подружжям. Але наступного дня повернувся батько Вішаї і, на превеликий свій жах, побачив, що Місячний Сміх не лише живий, а й став чоловіком доньки, тобто його зятем. Донька, бачачи стан батька, мало не навколішках благала його не чинити лиха її судженому, адже вона його кохає.

Та батько лише похмуро мовчав. Він таємно виношував ще один лихий намір: з першою слушною нагодою підступний радник вирішив усе ж таки звести зі світу остогидлого зятя. Бо не бачити на царському троні власного сина було для нього надто нестерпно.

Поблизу палацу стояв на пагорбі давній занедбаний храм, про який ходили всілякі страхотливі чутки. Радник найняв кількох злочинців і велів їм крутитися біля храму, бо там має з'явитися юнак. Коли ж юнак з'явиться, то злочинці мусять нишком вбити його, та так, щоб і сліду не лишилося.

Після цього радник покликав до себе зятя й сказав, що бачив уві сні богиню Калі зі старого храму й що сон той занепокоїв його.

— Хочу, щоб ти сходив у той храм і відніс богині Калі пожертву, — мовив радник зятеві.

Саме того ранку старий бездітний цар Кунтали скрушно розмірковував у своєму палаці, що ж станеться з царством після його смерті? Хто після нього посяде царський престол? Так він бідкався, коли ніби у відповідь на його роздуми якийсь голос згори врочисто промовив:

— Царем буде Місячний Сміх, який живе в палаці радника! Він спадкоємець кунтальського трону!

«От і чудово!» — широко втішився старий цар.

Тож він звелів синові радника негайно закликати до царського палацу чоловіка його сестри. Той подався додому й переповів зятеві слова царя.

Місячний Сміх саме збирався в той занедбаний храм, що на пагорбі, тому відмовився йти до царя. Адже він раніше пообіцяв тестеві сходити до храму й віднести пожертву богині Калі.

— Я можу замість тебе сходити в той храм, — запропонував син радника, який і не здогадувався про батьків задум.

А засідка біля храму вже чатувала на неозброєного юнака. Нарешті з'явився самотній прочанин, і злочинці вирішили, що то і є їхня жертва й забили радникового сина на смерть.

А тим часом царський радник повернувся додому і знову не повірив своїм очам: перед ним сидів Місячний Сміх, який мав уже бути вбитий. Коли ж радник почув, що до храму пішов його син, а не зять, то не міг заспокоїтися.

— Це я, заздрісний та підступний, занапастив свого сина. Якби не я, то він лишився б живий! Це я власноруч згубив його!

Місячний Сміх намагався заспокоїти невтішного тестя. Він кинувся до вівтаря богині Калі й почав благати навколішках:

— Милосердна богине, якщо ти хочеш, щоб я довіку дякував тобі, то оживи цього безневинного юнака!

Богиня Калі зглянулася на таке палке благання. І тієї миті син радника ожив. Отямився і радник. І коли дізнався, що Місячний Сміх урятував його сина, то, плачучи від щастя, пригорнув до грудей великодушного юнака; тепер він щиро шкодував про свій злий намір. Радник ніби переродився. Щасливий, він повернувся у свій палац із сином та зятем.

А через кілька днів старий цар Кунтали оголосив, що спадкоємцем престолу стає царевич Місячний Сміх. Ось так правда перемогла кривду.

РИСОВЕ ЗЕРНЯТКО

Колись, у сиву давнину, жила бідна жінка і мала вона двох синів. Удосвіта хлопці ходили на полювання, а впольовану дичину продавали на базарі. Так і жили.

Одного ранку пішли сини на полювання та не повернулися. Бідолашна мати чекала на синів до самої ночі, а тоді пішла до відьми, яка мешкала поблизу їхнього села. Жінка розповіла старій відьмі про те, що сталося, а та їй каже:

— Проковтнула твоїх синів величезна змія, сидять вони тепер в її череві, вийти на білий світ не можуть.

Заплакала мати:

— Що ж мені робити?! Як синів моїх урятувати?

— Гарзд, — сказала відьма. — Дам я тобі рисове зернятко. Посади його та полий, виросте із зернятка хлопчик, який тобі й допоможе. Але ти маєш усе своє життя любити його, як і рідного сина.

Жінка зраділа, запряглася, що все зробить, як відьма веліла, взяла рисове зернятко та пішла швиденько додому. Посадила те зернятко та добре полила, раптом бачить, з-під землі виріс хлопчик. Обійняв він жінку й питає:

— Що накажете мені робити, матусю?

А жінка відповідає:

— Іди, синку, до лісу та звільни своїх братів зі зміїного черева.

Вклонився Рисове Зернятко жінці, взяв спис, з яким брати на полювання ходили, та рушив до лісу. Хоч страшно в лісі було, темно, але хлопчик не боявся. Побачив там величезну змію з роздутим черевом, підкрався до неї й вмить проштрикнув списом. Вийшли з її черева брати, подякували Рисовому Зерняткові, й всі разом пішли додому.

Минали роки. Брати все ходили на полювання, а Рисове Зернятко увесь час порався по господарству. Він виріс та зробився гарним парубком.

Рисове Зернятко в усьому допомагав братам і матері, проте вони його не любили, бо він не був їм рідним. А коли брати одружилися, то ще гірше стало. Щодня невістки знущалися з хлопця, бо дізналися від матері, що Рисове Зернятко не її син. А от про те, що він урятував її дітей від страшної смерті, не розповіла. Вирішив тоді Рисове Зернятко піти по світу — щоб ліпшу долю собі знайти.

Довго мандрував Рисове Зернятко. Допомагав людям, а ті його годували. Якось надвечір ішов він лісом до одного міста, і збагнув, що до ночі перейти ліс не встигне. Тоді юнак побачив величезне дерево. Заліз на нього, облаштувався на товстій гілці та заснув.

Посеред ночі Рисове Зернятко прокинувся, бо під тим деревом хтось голосно сварився:

— Я здобич стерегтиму! — каже один голос.

— Ні, я! — відказує інший.

Вгледів Рисове Зернятко, що то розбійники та злякався, адже вони його можуть побачити, і прикинув. Аж третій розбійник каже:

— Зробімо так: поділимо монети на три рівні частини і кожен пильнуватиме свою. А найцінніший скарб, царський перстень, сховаємо на дереві.

Інші двоє розбійників погодилися. Тут Рисове Зернятко геть перелякався, якщо хтось із них полізе на дерево. Але один із розбійників просунув руку крізь гілля та причепив невеличку торбинку до галузки.

Рисове Зернятко після цього не міг заснути. А розбійники поїли та міцно поспули. Тоді Рисове Зернятко тихесенько, щоб раптом не розбудити їх, зняв торбинку з галузки, зістрибнув з дерева та дременув навтьоки.

Біг він, біг, аж поки не побачив місто. Вже поблизу самого міста Рисове Зернятко зазирнув у торбинку розбійників і обімлів: там лежав золотий перстень з чималим діамантом. Ніколи у своєму житті юнак не бачив такої краси. Вирішив він, що неодмінно поверне перстень царю.

У місті Рисовому Зерняткові довго шукати царський палац не довелося. Він його відразу побачив і рушив туди. Однак біля брами його зупинили вартові:

— Куди йдеш, жебраче? Тобі тут не місце!

А Рисове Зернятко їм відповідає:

— Маю дещо віддати царю. Пустіть мене до нього.

А вартові почали ще більше насміхатися:

— Що такий голодранець може царю віддати? Хіба що вошей!

Та Рисове Зернятко не зважав на образливі слова вартових. Юнак усе наполягав на тому, щоб його пустили. Вартові здивувались, що хлопець ніяк не хоче піти і покликали царського радника. Той вислухав Рисове Зернятко, а коли побачив перстень, звелів відвести юнака до царя.

Цар неабияк зрадів, що Рисове Зернятко повернув йому перстень. А потім каже:

— Дякую тобі, хлопче, за твою чесність. Хотів би я подякувати і твоїм батькам, які виховали такого порядного сина.

Тут Рисовому Зерняткові довелося розповісти царю про своє життя та про те, якими невдячними бувають люди. Цар уважно вислухав юнака, а потім мовив:

— Мені буде за честь називати тебе сином. Кращого за тебе годі й шукати.

Відтоді оселився Рисове Зернятко в палаці. Цар полюбив його, як рідного сина. А мати, коли почула, що Рисове Зернятко став царевичем, шкодувала до кінця своїх днів.

БІДНИЙ ТЕСЛЯ

Жив собі в одному селі бідний тесля. Мав він дружину — чесну та працювиту жінку. Хоч працювали вони все своє життя, а не мали жодних статків. От якось і звертається дружина до теслі:

ЗМІСТ

Тетяна Панасенко. Казка вчить, як на світі жить 3

I. КАЗКИ НАРОДІВ СВІТУ. 7

1.1. Народні казки. 7

Індійські (переказала Тетяна Шкарупа) 7

Хлопчик Місячний Сміх 7

Рисове Зернятко 13

Бідний тесля 15

Китайські (переказала Тетяна Шкарупа) 20

Як мавпи діставали з криниці місяць. 20

П'ятеро братів Лю 22

Японські 27

Жаба з Осаки й жаба з Кіото
(переклав Федір Пущенко). 27

Снігова Жінка (переказав Юрій Винничук) 28

Російські (переклала Тетяна Шкарупа) 32

Василина Прекрасна 32

Казка про Івана-царевича, жар-птицю
і сірого вовка 40

Румунські (переклала Тетяна Шкарупа) 53

Богатир Присля і золоті яблука 53

<i>Молдавські (переклав О. Герман)</i>	66
Алістар Фет-Фрумос	66
Фет-Фрумос і Сонце	74
<i>Кримськотатарські (переказала Тетяна Шкарупа)</i> ...	87
Хлопчик, який розумів мову птахів	87
Приборкувач джинів	90
Методичні рекомендації	94
1.2. Літературні казки	102
<i>Вільгельм Гауф. Маленький Мук</i> <i>(переклав Микола Іванов)</i>	102
<i>Володимир Одоєвський. Городок у табакерці</i> <i>(переклав Максим Рильський)</i>	119
<i>Шарль Перро. Спляча красуня</i> <i>(переклав Микола Терещенко)</i>	127
Кіт у чоботях <i>(переклав Микола Терещенко)</i>	136
<i>Ганс Крістіан Андерсен. Русалочка</i> <i>(переклала Оксана Іваненко)</i>	142
<i>Дьюла Ййеш. Півник і курча</i> <i>(переклала Тетяна Шкарупа)</i>	165
Ненаситна утроба <i>(переклала Тетяна Шкарупа)</i>	167
Методичні рекомендації	170
II. УКРАЇНСЬКІ КАЗКИ	176
2.1. Народні казки	176
Про вперту жінку	176
Торба з діамантами	177
Грошолюб	178
Про Івана, що всіх слухав	180

Хліб і золото	182
Хлопець-пастушок і зачарована дівчина	183
Золоті яблука	186
Зозуля та соловейко	188
Сирітка й гадюка	189
Добрий дроворуб	193
Ситий голодного не розуміє	197
Про трьох братів-гайворонів	198
Щастя саме не приходять	204
Як пропала панщина	209
Як неграмотний ученим став	215
Про дівчину та дванадцять розбійників	217
Про сестру-качку і брата-оленя золоторогого	220
Методичні рекомендації	223
2.2. Літературні казки	225
<i>Іван Франко</i> . Коли ще звірі говорили	225
Заєць та їжак	225
Королик і ведмідь	228
Лисичка-кума	232
Війна між псом і вовком	235
Три міхи хитрощів	241
Як синиця хотіла море спалити	243
<i>Василь Королів-Старий</i> . Мавка вербинка	247
Потерчата	255
<i>Ярослав Стельмах</i> . Вікентій прерозумний	262
<i>Зірка Мензатюк</i> . Ялинка на Трухановому острові	300
Бузкова казочка	304
День, що не має кінця	309
<i>Сашко Лірник</i> . Казка про силу характерницьку, богатира Ахмеда і Грицька Кобилячу Смерть	317

Казка про вдову Ганну-Шулячку, чорного козака і страшне заклиття	322
Про село Легедзине, волю козацьку і чотири станкові кулемети	327
Казка про терновий пищик, дивного хлопця і Ману, що з дуба впала	334
Методичні рекомендації	340